

חצר משום יד או משום שליחות (בבא מציעא י-יב)

גליון 414

בדף י: ואמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא קטנה אין לה חצר ואין לה ארבע אמות. ור' יוחנן משום ר' ינאי אמר יש לה חצר ויש לה ד' אמות. במאי קמיפלגי, מר סבר חצר משום ידה איתרבאי, כי היכא דאית לה יד חצר נמי אית לה. ומר סבר חצר משום שליחות איתרבאי וכי היכי דשליחות לית לה חצר נמי לית לה. מי איכא מאן דאמר חצר משום שליחות איתרבאי, והתניא בידו (של גנב) אין לי אלא ידו, גגו חצירו וקרפיו מנין, ת"ל המצא תמצא מכל מקום, ואי סלקא דעתך חצר משום שליחות איתרבאי, אם כן מצינו שליח לדבר עבירה. ודחינן בגמ' דבבבא חצר אין לומר אין שליח לדבר עבירה. ולכן יתכן שחצר משום שליחות. ומי איכא למ"ד חצר לאו משום ידה איתרבאי, והתניא (בגט) ידה, אין לי אלא ידה, גגה חצירה וקרפיה מנין, ת"ל ונתן מכל מקום. לענין גט כו"ע לא פליגי דחצר משום ידה איתרבאי כי פליגי לענין מציאה.

בדף יא. אמר רב יהודה אמר שמואל דבעינן שיהא עומד בצד שדהו כדי לקנות בקנין חצר. ומבואר בגמ' דהיינו בחצר שאינה משתמרת אבל בחצר המשתמרת חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו. והקשה רבי אבא ממעשה ברבן גמליאל שהקנה מעשרותיו בקנין חצר למרות שלא היתה משתמרת, ולא עמדו ליד החצר. ודחו דשם היה קנין אגב (ורבא טען שלא היה שייך שם אגב). ורב פפא אמר דלעולם הקנה בקנין חצר, דבדעת אחרת מקנה לא בעינן עומד בצד שדהו.

והקשה רב שימי דהא בגט הוי דעת אחרת מקנה, ובכל זאת חייבת לעמוד ליד החצר. אלא אמר רב אשי (יב). חצר איתרבאי משום יד ולא גרעה משליחות. גבי גט דחוב הוא לה בעינן שתעמוד ליד החצר אבל במתנה דזכות הוא לה יועיל מטעם שליחות ולא בעינן שתעמוד ליד החצר.

ומתוך דברי רש"י (בד"ה גבי מתנה וכו') משמע דבמציאה חצר (בלי עומד לידה) אינה קונה כי בשליחות בעינן דעת שולח או דעת שליח (לעשות את הקנין) ובמציאה אין שולח, ולחצר אין דעת. ולפי"ז יוצא דגם בחצר המשתמרת אם אינו עומד לידה אינו קונה. ובדף יא. נאמר דבבבא חצר המשתמרת לא בעינן עומד בצדה. וע"כ למד רש"י דרב אשי חולק על תירוץ הגמ' בדף יא.

אמנם המהרש"א הגיה ברש"י דחצר המשתמרת מועילה מטעם שליחות אפי' בלי עומד לידה. והקשה המהרש"א דסוף סוף אין כאן דעת שליח ואיך מהני חצר אפי' אם היא משתמרת. ובפני יהושע כתב דחצר המשתמרת מהני אפילו במציאה כי בכה"ג הוי שפיר שליח לדעת הבעלים כיון שסומכים על זה החצר ודעתם על כל מה שיבא לתוכו שיהא משתמר בתוכו בלעדיו כמו שסומך על שליח.

ובחי' הר"ן כתב דחצר אינה יכולה לקנות משום שליחות כי אין כאן בעל הממון שיהא זה שלוחו אלא דכל שהיא משתמרת הוי כידה, שאף מה שבא לידו כי ניחא ליה דלקני, בחצר המשתמרת הוא נותנו, ויד אריכתא היא, משא"כ בגט דלא ניחא לה דתקני, חצר המשתמרת אינה כידה, שמה שהוא חובה לאדם כשהוא בידו אינו נותנו בחצר המשתמרת, אדרבה מוציאו ממנה.

ויוצא דברש"י משמע שחצר אינה מועילה כלל למציאה כל שאינו לידה. ובפני יהושע כתב דבמשתמרת מהני כשאינו לידה דהוי כשליח של בעל החצר לזכות עבורו. ולר"ן בכה"ג אפי' שאינו עומד לידה הוי כידה. וברא"ש (סי' לא) כתב דלגבי גט דחוב הוא לה בעינן עומדת בצד חצירה אפי' במשתמרת. במתנה דזכות הוא לה זכין לאדם שלא בפניו הלכך בחצר המשתמרת מהני במתנה ובמציאה אפי' אינו עומד לצדה אבל חצר שאינה משתמרת במציאה אם אינו עומד לידה לא קני דא"א להיות מטעם שליחות דאנן סהדי שאין אדם רוצה שיהיו חפציו ביד שליח שאינן משתמרים בידו, הלכך מטעם יד קנה הלכך בעינן דומיא דיד בסמוכה לו אבל במתנה מסכמת דעת המקבל בכל מקום שיתנהו הנותן. ושמירת הנותן חשובה לו כשמירתו, הלכך קני אפי' אינו עומד שם.

מפורש ברא"ש דחצר המשתמרת מהני במציאה אפילו באינו עומד לצדה. ולא כתב כהר"ן דהוי כידה אלא דמהני מדין שליחות מדהוי זכייה עבורו. ולא הפריע לרא"ש מה שהעיר רש"י דבעינן דעת שליח ובחצר אין. ובמתנה שיש דעת אחרת, אפי' באינה משתמרת הוי כמשתמרת מחמת הנותן.

ובתוס' רבינו פרץ כתב דבמציאה צריך משתמרת כדי שיהיה שליח דכיון דמשתמרת קונה בשבילו בדבר שאין לו בעלים כמו שליח בן דעת בדבר שיש לו בעלים. וצ"ב בדמיון. אבל עכ"פ מבואר ברבינו פרץ דצריך שליח בן דעת רק כשיש בעלים דע"י דעתו יוצאת מן המקנה עבור הקונה אבל בדבר שאין בו בעלים יכול לזכות עבור הקונה גם בלי דעת, שכן א"צ לעקור או להעביר הבעלות מבר דעת. ועדיין צ"ע.

ועוד כתב דבמתנה מהני חצר אפי' כשאינה משתמרת כי במתנה אינה משתמרת דמי דכיון דדעת אחרת מקנה הרי אין שום אדם יכול לקנות בה כי אם מדעת המקנה והוא נותנה רק למקבל. נמצא שהמתנה משתמרת למקבל אף כי אינה משתמרת משאר בני אדם יכולים לזכות בה.

והוסיף הרא"ש דהרי"ף לא הביא דברי רב פפא (לחלק בין מתנה למציאה) וסבר כשינויא קמא דמטלטלי אגב מקרקעי הקנה להן. וממילא גם במתנה לא מהני חצר שאינה משתמרת באינו עומד לצדה. וסיים הרא"ש דיותר נראה כמו שכתב כי רב פפא בתראה, וגם רב אשי מתרץ דבריו מה שהקשה לו מגט למתנה.

והנה בפשטות משמע בגמ' שיש שני דינים של חצר, דין של יד שנלמד מגט ודין של שליח שנלמד מגנב. אמנם ברש"י בסוף י: משמע דלא בעינן קרא דחצר מהני מדין שליח, דכתב רש"י דבגט משום ידה איתרבאי דאי משום שליחות הא כבר כתיבא הכא כדתניא ושלחה, וא"כ פשוט שחצר מהני מדין שליח, וע"כ דבא הפסוק לחדש שיכול לשמש כיד. ולכן אפי' בקטנה מהני החצר לקנות בעומדת לידה.

וקשה איך כתב רש"י שפשוט שחצר תועיל כשליח כשרש"י כתב בדף יב. דחצר אינו יכול לשמש כשליח במציאה. וע"כ דכוונתו דבגט שיש נותן פשיטא דמועיל כשליח. אבל גם זה קצת קשה דאולי מהני שליחות רק בבן דעת.

ובחידושי רבי נחום (עמ' שח) כתב לחדש דגם למ"ד חצר מטעם שליחות אי"ז ככל שליחות דעלמא, דבשליחות דעלמא הגדר הוא שהשליח עושה הזכיה עבור המשלח משא"כ בחצר אין החצר עושה את הזכיה אלא בעל החצר עושה את הזכיה ע"י החצר. ויסוד הפלוגתא אי חצר מטעם יד או שליחות הוא דלמ"ד מטעם יד הויא החצר כיד בעה"ב ממש כעין יד שלישית. ולמ"ד מטעם שליחות לא חשבינן להחצר כיד דידיה אלא כיד אחרת המועילה לו. אבל אין החצר פועלת את הזכיה עבורו אלא דאיהו עושה את הקנין ע"י הך יד אחרת, ולכן לא צריך שיהא לחצר דעת (ובזה תירץ גם דבחצר אין חסרון שאינו בן ברית).

ולפי"ז יוצא שרש"י היה פשוט מסברא שחצר יכולה להועיל כשליח דידיה גם בלי פסוק. והביאור הוא דאחרי שיש פסוק ששליח יכול לפעול עבורו, פשוט שגם הוא יכול לעשות ע"י חצירו. (ובמציאה צ"ע).

אבל יש ראשונים שלומדים שלאחר שנלמד שחצר מטעם יד לא גרע משליחות היינו דאם כתוב שיכול לשמש כיד ודאי יכול לשמש כשליח ולכן גם באופן שאינו עומד ליד ואינו דומה ליד יקנה מדין שליחות. (והפסוק בגנב הוצרך ללמד שאפי' שיש עבירה קונה). כן מבואר בש"ך (סי' רמג ס"ק י), וכן משמע בריטב"א וכן יש שלומדים כן בתוס' בסוגיין (בד"ה חצר משום יד וכו').

ויוצא דלפי השיטה שרב אשי לא בא לאפוקי מרב פפא ונשאר למסקנה שיש הבדל בין מתנה לבין מציאה, במתנה חצר קונה אפי' באינה משתמרת ואפי' אינו עומד לידה. ובמציאה מרש"י משמע שאינו קונה אלא בעומד לידה. אבל יש לומדים דבחצר המשתמרת מהני אפי' שאינו עומד לידה. לר"ן דהוי כיד. לרא"ש דהוי כשליח מדעת הזוכה. ולרבינו פרץ הגם שלחצר אין דעת, אין חסרון בדבר שאין לו בעלים.

אמנם לשיטת הרי"ף דלמסקנה לא קיי"ל כרב פפא ואין מעלה בדעת אחרת מקנה אז גם במתנה אין חצר שאינה משתמרת קונה כשאין עומד לידה.

ובשו"ע (חומ"מ סי' רסח סע' ג) פסק דחצר קונה באינו עומד לידה רק במשתמרת. אבל הרמ"א פסק (סי' ר סע' א) דבמכר או מתנה א"צ שתהא משתמרת ע"י הקונה. וכתב הגר"א, כרב פפא שם דרב אשי ס"ל כוותיה. ואילו המחבר פסק כהרי"ף דלא קיי"ל כרב פפא, ור"ג הקנה להם אגב החצר ולא בקנין חצר.